

הכל כמנהג המדינה

1. תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף ב עמוד א משנה "השותפין שרצו לעשות מחיצה" עד "לפיכך אם נפל"
2. תוספות מסכת בבא בתרא דף ב עמוד א ד"ה בגויל
3. תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף ד עמוד א "הכל כמנהג המדינה" עד "לפיכך אם נפל"
4. רא"ש מסכת בבא בתרא פרק א "תימה מה הוצרך" עד "ומדקאמר ש"מ"
5. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף פג עמוד א משנה "השוכר את הפועלים" עד "מעשה בר' יוחנן"
6. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף פו עמוד א "הכל כמנהג המדינה" עד "מעשה בר' יוחנן"
7. תוספות מסכת בבא מציעא דף פו עמוד א ד"ה דאי
8. מרדכי מסכת בבא בתרא פרק השותפין סימן תס"ד "השותפין שרצו לעשות מחיצה" עד "ובפי המקבל"
9. מרדכי מסכת בבא מציעא פרק השוכר את הפועלים סימן שס"ו
10. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף קטז עמוד ב "ת"ר ש"ירא שהיתה מהלכת במדבר" עד "רשאי החמרין"
11. תרומת הדשן סימן שמב "וכתב נמי דלאו דווקא מנהג חכמים" עד "וכן איתא בתשובה"
12. תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף ח עמוד ב "ורשאי בני העיר" עד "אמר מר"
13. מרדכי מסכת בבא בתרא פרק השותפין סימן ת"פ
14. תלמוד בבלי מסכת גיטין דף לו עמוד ב "איבעיא להו כי התקין הלל פרוסבול" עד "איבעיא להו האי עולבנא"
15. תלמוד בבלי מסכת גיטין דף לז עמוד א "רבנן דבי רב אשי" עד "רבי יונתן"
16. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף מו עמוד ב "א"ר שמואל בר נחמני מניין להמוציא" עד "אלא קרא"
17. תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף נד עמוד ב "אמר רב יהודה אמר שמואל נכסי עובד כוכבים" עד "אמר ליה אנא לא ידענא"
18. רשב"ם מסכת בבא בתרא דף נד עמוד ב ש"ם ד"ה והאמר שמואל
19. עליות דרבינו יונה מסכת בבא בתרא דף נד עמוד ב ד"ה ומי אמר שמואל
20. תלמוד בבלי מסכת גיטין דף לו עמוד ב "דאמר ר' יצחק מנין" עד "איבעיא להו כי התקין"

הכל כמנהג המדינה

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף ב עמוד א
מתני' השותפין שרצו לעשות מחיצה בחצר - בונין את הכותל באמצע. מקום שנהגו לבנות גויל, גזית, כפיסין, לבינין - בונין, הכל כמנהג המדינה. גויל - זה נותן ג' טפחים וזה נותן ג' טפחים; בגזית - זה נותן טפחיים ומחצה וזה נותן טפחיים ומחצה; בכפיסין - זה נותן טפחיים וזה נותן טפחיים; בלבינין - זה נותן טפח ומחצה וזה נותן טפח ומחצה.

תוספות מסכת בבא בתרא דף ב עמוד א
בגויל זה נותן ג' טפחים כו' - והא דלא קאמר בגויל ו' טפחים משום דלא נטעי למימר ו' לכל אחד וא"ת אמאי אצטרך למיתני מדת גויל וגזית כיון דתנן הכל כמנהג המדינה כמו שנהגו כן יעשו וי"ל דאם נהגו יותר מו' בגויל לא יעשה וכן כולם אלא כשיעור המפורש ומיהו אם נהגו לעשות פחות מו' יעשה דאפילו אם נהגו בהוצא ודפנא יעשה כדמפרש בגמרא וא"ת ומאי בעי בגמ' הכל כמנהג המדינה לאתויי מאי ומשני לאתויי אתרא דנהיגי בהוצא ודפנא לימא לאתויי כמנהג כל המקומות כמו שנהגו ונראה לר"ת דדוקא בהוצא ודפנא אבל פחות מכאן אפילו נהגו מנהג הדיוט הוא ומוכיח מכאן דיש מנהגים שאין לסמוך עליהם אפילו היכא דתנן הכל כמנהג המדינה.

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף ד עמוד א
הכל כמנהג המדינה. הכל לאתויי מאי? לאתויי אתרא דנהיגי בהוצא ודפנא.

רא"ש מסכת בבא בתרא פרק א
תימה מה הוצרך לפרש שיעור גויל גזית כפיסים לבינים הא תנא כבר הכל כמנהג המדינה. וליחזי היכי נהוג בעובי בנין החומות של גויל גזית כפיסים ולבינים וליזיל בתר מנהגא. על כן נראה לפרש דהכל כמנהג המדינה לא קאי אלא אעיקר המחיצה כמנהגן לבנותה אם בגויל או בגזית או בכפיסים או בלבינים ואפילו בהוצא ודפנא כדקאמר בגמרא. אבל שיעור עובי החומות לאו במנהגא תליא מילתא אלא בשיעור המפורש במשנתנו. ואם נהגו ביותר לא כפינן ליה דקים להו לרבנן דלא בעי טפי. ואם נהגו בפחות מנהג גרוע הוא ולא אזלינן בתריה. דקים להו לרבנן דבבבזיר מהכי לא קאי כדמוכח בגמרא דקאמר למימרא דכל בגזית ד' אמות בגובה אי הוי חמשה טפחים קאי ואי לא לא קאי

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף פג עמוד א
/משנה/. השוכר את הפועלים ואמר להם להשכים ולהעריב. מקום שנהגו שלא להשכים ושלא להעריב - אינו רשאי לכופן. מקום שנהגו לזון - יזון, לספק במתיקה - יספק, הכל כמנהג המדינה

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף פו עמוד א
הכל כמנהג המדינה וכו'. הכל לאתויי מאי? - לאתויי באתרא דנהיגי מדרך ריפתא ומשתה אנפקא. דאי אמר להו קדימו ואייתי לכו - אמרו לו: לא כל כמינך

תוספות מסכת בבא מציעא דף פו עמוד א
דאי אמר להו קדימו ואייתי לכו אמרו ליה לא - פי' אי אמר קדימו להשכים מעלות השחר דאייתי לכו ריפתא ואנפקא ולא תתבטלו ממלאכתכם אמרי ליה לא אלא בהנץ החמה נאכל ואח"כ נעשה מלאכתנו ואית ספרים דגרסי דאי אמרי להו קדימו ואתי בתרייכו אמרי ליה לא וה"פ פועלין היה להם לאכול ריפתא או אנפקא בביתו של בעה"ב קודם שיעשו מלאכה ואם אמר להם אל תתבטלו אלא לכו עתה בשדה כל זמן שאין המאכל מזומן ושם אביא לכם ריפתא ואנפקא אמרי ליה לא אלא עתה נאכל בבית וכן לגירסא ראשונה יש לפרש כן.

מרדכי מסכת בבא בתרא פרק השותפין
 [רמז תסד] [דף ב ע"א] השותפין שרצו לעשות מחיצה כו' הכל כמנהג המדינה ואם תאמר כיון דתניא הכל כמנהג המדינה אמאי אצטרך למיתני מדת גויל וגזית כפיסים לבינים כמו שנהגו כן יהיה. ויש לומר משום דאי נהגו בגויל יותר משה לא יעשה כפי המנהג* ודומיא דהכי אמרינן לקמן הכל כמנהג המדינה לאתוויי מאי לאתוויי באתרא דנהיגי בהוצא ודפנא ורבינו תם ז"ל הקשה מאי בעי לאתוויי [*מאי לימא] מנהג כל המקומות כאשר נהגו כן יהיה ותיירץ דדוקא בהוצא ודפנא אבל בפחות מכאן אפילו נהגו מנהג שטות הוא וכן מפרש ההוא (*דפ') [*דריש פרק] הפועלים דתנן מקום שנהגו לזון יזון הכל כמנהג המדינה ומפרש בגמ' באתרא דנהיגי למיכל ריפתא ולמישתי אנפקא ומוכיח מכאן רבינו תם דיש מנהגים דאין לסמוך עליהם אפילו היכא דתני הכל כמנהג המדינה עיין פ' הפועלים גבי מנהג מבטל ההלכה

מרדכי מסכת בבא מציעא פרק השוכר את הפועלים
 [רמז שסו] [דף פג ע"א] השוכר את הפועלים [*כו'] שנינו עלה דמתני' בירושל' המנהג מבטל ההלכה כ' בספר א"ז כגון שהוא מנהג קבוע ע"פ חכמי המקום כדאמרינן במס' * (סוטה) [*סופרים] שאין הלכה נקבעת אלא עד שיהא מנהג וזהו שאמר מנהג מבטל ההלכה. פירש מנהג ותיקון אבל מנהג שאין לו ראיה מן התורה אינו אלא כטועה בשיקול הדעת וכמה מנהגים גרועים דלא אזלינן בתרייהו כדמפרש ר"ת בב"ב גבי הכל כמנהג המדינה גבי גויל וגזית עי' פ' הכונס ופ' ח"ה:

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף קטז עמוד ב
 ת"ר: שירא שהיתה מהלכת במדבר ועמד עליה גייס לטורפה - מחשבין לפי ממון ואין מחשבין לפי נפשות, ואם שכרו תייר ההולך לפנייהם - מחשבין אף לפי נפשות, ולא ישנו ממנהג החמרין

תרומת הדשן סימן שמב
 וכתב נמי דלאו דווקא מנהג חכמים, אלא אפילו מנהג חמרים וספנים יש לסמוך עליהם כדאיתא בהדיא פ' הגוזל בתרא. ונראה אע"ג דכתב ר"ת והוכיח ממש ממתניתין דב"ב ומריש פ' הפועלים, דיש מנהגים של שטות שאין לסמוך עלייהו אפילו היכא דתנן התם הכל כמנהג המדינה. ובא"ז כתב נמי דלא אמרינן מנהג מבטל הלכה אא"כ מפי חכמים, ומרדכי ר"פ הפועלים הוסיף לפרש בשם א"ז דדווקא מנהג ותיקין מבטל ההלכה, אבל מנהג שאין לו ראיה מן התורה אינו אלא טועה בשקול הדעת. מ"מ נראה לומר דבענייני מסים וכה"ג כולו מודו דאזלינן בתר מנהגם דבני העיר או בני המדינה שנהגו בו מקדם, אפי' אי לא הוקבע ע"פ חכמים כדמיייתי הר"א כ"ץ ראייה ברורה על זה מההיא דחמרים וספנים פ' הגוזל בתרא /ב"ק קט"ז ע"ב/. ונראה דיפה יש לחלק בענייני מסים לבני העיר וכן צרכי חמרים וספנים, למהלך שירא שלהם וכל דבר שרבים מצורפים יחד צריכים למיזל בתר מנהגא דידהו, וכפי הסדר שעושים לעצמן לפי צרכיהם לפי עניינים /עניינים/, דאי מצרכתא להו למיזל בתר דין תורה בכל דבר לעולם תהא מריבה ביניהם, מש"ה מעיקרא מחלו אהדדי לוותר על דין תורה וגמרי ומקני למיזל בתר סדר מנהג דידהו. וכעין זה כתב מהר"ם דשותפים קונים ומקנים ומתני בהדדי באמירה בעלמא בלא קניין, משום דבההיא הנאה דצייתי אהדדי גמרי ומקני כדאיתא בהגה"ה במיימון.

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף ח עמוד ב
 ורשאין בני העיר להתנות על המדות ועל השערים, ועל שכר פועלים, ולהסיע על קיצתן.

מרדכי מסכת בבא בתרא פרק השותפין
 [דף ח ע"ב] [רמז תפ] רשאין בני העיר להסיע על קיצתן פר"ת שנעשית [הקיצות] מדעת כל טובי העיר (מדעתן או מחמתן) וטובי העיר הוו כחבר עיר וכל כמיניה ופירש ר"ם הטעם דטובי העיר הוי בעירם למה שהובררו כמו גדולי

הדור בכל מקום כמו שגדולי הדור הפקדון היה הפקדון בכל מקום דמיגדר מילתא ותקנתא כך [טובי העיר] היה הפקדון הפקדון (*ואני) [*וה"ר] מרדכי מצא בשם ר"ת רש"י בני העיר להסיע על קיצתן האי רש"י אלהסיע קאי פי' היכא דכבר התנו ביניהם אבל אם לא התנו מתחלה אין כח בבני העיר להכריח אחד מבני עירם למה שירצו ודקאמר הפקדון ב"ד הפקדון כגון בי דינא דרב אמי ורב אסי דאלימי הוו לאפקועי ממונא כדאיתא פרק השולח והא דאמר' ובאת אל הכהנים וכי תעלה על דעתך וכו' היינו שבכל זמן שבדורם אין גדול כמותו אבל אם יש בדורם גדול כמותו אין בידינו להפקיע ממון:

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף לו עמוד ב

איבעיא להו: כי התקין הלל פרוסבול - לדריה הוא דתקין, או דלמא לדרי עלמא נמי תקין? למאי נפקא מינה? לבטוליה, אי אמרת לדריה הוא דתקין מבטלין ליה, אלא אי אמרת לדרי עלמא נמי תקין, הא אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו - אלא א"כ גדול הימנו בחכמה ובמנין, מאי? ת"ש, דאמר שמואל: לא כתבין פרוסבול אלא אי בבי דינא דסורא אי בבי דינא דנהרדעא; ואי סלקא דעתך לדרי עלמא נמי תקין, בשאר בי דינא נמי לכתבו! דלמא כי תקין הלל לדרי עלמא - כגון בי דינא דידיה, וכרב אמי ורב אסי, דאלימי לאפקועי ממונא, אבל לכולי עלמא לא. ת"ש, דאמר שמואל: הא פרוסבולא - עולבנא דדייני הוא, אי איישר חיל אבטליני'. אבטליני? והא אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו - אלא א"כ גדול הימנו בחכמה ובמנין! הכי קאמר: אם איישר חיל יותר מהלל אבטליניה. ורב נחמן אמר: אקיימנה. אקיימנה? הא מיקיים וקאי! הכי קאמר: אימא ביה מילתא, דאע"ג דלא כתוב ככתוב דמי.

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף לז עמוד א
רבנן דבי רב אשי מסרי מיליהו להדדי.

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף מו עמוד ב

א"ר שמואל בר נחמני: מניין להמוציא מחבירו עליו הראיה? שנאמר: אמי בעל דברים יגש אליהם, יגיש ראייה אליהם. מתקיף לה רב אשי: הא למה לי קרא? סברא הוא, דכאיב ליה כאיבא אזיל לבי אסיא!

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף נד עמוד ב

אמר רב יהודה אמר שמואל: נכסי עובד כוכבים הרי הן כמדבר, כל המחזיק בהן זכה בהן; מ"ט? עובד כוכבים מכי מטו זוזי לידיה אסתלק ליה, ישראל לא קני עד דמטי שטרא לידיה, הלכך הרי הן כמדבר, וכל המחזיק בהן זכה בהן. א"ל אביי לרב יוסף: מי אמר שמואל הכי? והאמר שמואל: דינא דמלכותא דינא, ומלכא אמר: לא ליקני ארעא אלא באיגרתא!

רשב"ם מסכת בבא בתרא דף נד עמוד ב

והאמר שמואל דינא דמלכותא דינא - כל מסים וארנוניות ומנהגות של משפטי מלכים שרגילים להנהיג במלכותם דינא הוא שכל בני המלכות מקבלים עליהם מרצונם חוקי המלך ומשפטיו והלכך דין גמור הוא ואין למחזיק בממון חבירו ע"פ חוק המלך הנהוג בעיר משום גזל.

עליות דרבינו יונה מסכת בבא בתרא דף נד עמוד ב

ומי אמר שמואל הכי והאמר שמואל דינא דמלכותא דינא ומלכא אמר ליכא דקני ארעא אלא בשטרא. יש לפ' שכיון שכך דין המלך, אין הגוי גומר ומסתלק עד שיכתוב לו את השטר. ואין זה הפי' נכון, דא"כ למה הוצרך אביי להקשות מזה שאמר שמואל דינא דמלכותא דינא, אפי' תימא דינא דמלכותא לאו דינא הי' יכול להקשות, דמ"מ הגוי אינו גומר ומסתלק, כיון שידוע שאין המלך מניח ללוקח לזכות בשדה בלא שטר, ואפי' אם אין דינא דין כדיני ישראל. אלא הכי פי', נהי דגוי מכי מטי זוזי לידי' איסתלק לי', מ"מ אין המחזיק בו יכול לזכות בו, כיון דדינא דמלכותא דינא, ומלכא אמר ליכא דקני אלא באגרתא, ונמצא, דע"כ הלוקח שיכתוב לו את השטר, הוא לבדו יש לו רשות מן המלך לקנות, והוא יקנה כשיחזיק. ואין לפרש דהכי ק"ל, כיון דמלכא אמר ליכא דקני אלא בשטר, אין המוכר יכול להסתלק בקבלת הדמים, לפי שעדיין זוכה בנכסים בדינא דמלכותא. שלא הזכיר דינא דמלכותא אלא

להפקעה, שהנכסים מופקעין מבעליהם בדיני המלך, וכענין הפקר ב"ד הפקר 582, ומי שיורד בהם במצות המלך זוכה בהם בחזקה, אבל כל זמן שלא החזיק בהם לא זכה בהן, הלכך כיון שהמוכר מסתלק מן הנכסים בקבלת הדמים, אינו זוכה בהם ממילא בדינא דמלכותא. ועוד, שהרי המלך לא אמר שהמוכר יזכה בהן על כרחן, אלא שאין הלוקח זוכה בהן אלא בשטר, אלא ודאי פי' כדכתיבנא, כנ"ב.

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף לו עמוד ב
דאמר ר' יצחק: מנין שהפקר ב"ד היה הפקר? שנאמ': אוכל אשר לא יבוא לשלשת הימים כעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה. רבי אליעזר אמר, מהכא: באלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן ויהושע בן נון וראשי האבות וגו', וכי מה ענין ראשים אצל אבות? לומר לך, מה אבות מנחילין את בניהם כל מה שירצו, אף ראשים מנחילין העם כל מה שירצו.